

HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN ROMANLARINDA TAM ADAM OLAMAYAN ERKEKLER MALES THAT COULD NOT BE "WHOLE MEN" IN THE NOVELS OF HİLMİ ZİYA ÜLKEN

Jale ÖZATA DİRLİKİYAPAN*

Öz

Hilmi Ziya Ülken (1901-1974) Türk düşünce tarihinin en önemli sosyal bilimcilerinden biridir. Felsefe, sosyoloji, eğitim, edebiyat, vb. alanlarda pek çok makale kaleme almıştır. Ülken, ayrıca "İnsan Meddücezri" üst başlığıyla sekiz ciltlik bir "nehir roman" dizisi yazmaya niyetlenmiş, ancak dizi ancak iki romanla sınırlı kalmıştır. Bu iki romanda, modernliğe mesafeli, mütehakkim ve hem ruhsal hem de fiziksel anlamda güçlü erkek olma hallerinin sorunsallaştırıldığı gözlemlenir. Alanında söz sahibi, önemli görevleri üstlenmiş bir yazarın, 1930'lu yılların sonlarında yazmaya başladığı romanlarda, idealist görev adamı tipolojisini sorguladığını, çelişiklere ve toplumsal çıkmazlara dikkat çektiği görülür. Bu makalede, yazarın Yarım Adam ve Posta Yolu adlı bu iki romanı, kadın-erkek ilişkileri ve erkeklik kurguları açısından incelenecek, toplumsal içerik altından kafasını uzatan bireyselliğe, bu içeriğe karışmaya çalışan ve onu dönüştüren doyurulmamış arzulara dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hilmi Ziya Ülken, Yarım Adam, Posta Yolu, Erkeklik, Toplumsallık, Bireysellik.

Abstract

Hilmi Ziya Ülken (1901-1974) is one of the most important social scientists of the Turkish history of thought. He wrote several essays in the fields of philosophy, sociology, education, literature, etc. He also intended to write eight novels titled "İnsan Meddücezri" but he could write only two of them. In these two novels, it could be observed that postures of being distant to modernity, being a dominant and strong masculine were problematized. A writer who was arbiter in social sciences, with the novels he wrote at the end of 1930's, questioned the typology of idealist task man and draw attention to social conflicts. In this article, two novels of Ülken named *Yarım Adam* and *Posta Yolu* are going to be analyzed in terms of relationships of men and women and fictions of masculinity. Also it is going to be pointed out to the individuality which makes himself apparent under the social content with the unsaturated desires trying to get involved in this content and transform it.

Keywords: Hilmi Ziya Ülken, *Yarım Adam*, *Posta Yolu*, Masculinity, Sociality, Individuality.

Giriş

Sosyoloji, felsefe, ilahiyat ve siyaset bilimi gibi pek çok alanda ürün vermiş olan Hilmi Ziya Ülken, çalışma alanlarının çeşitliliğiyle ve bu çeşitlilikten ödün vermemiş bir entelektüel olmasıyla tanınır. Pek çok kaynakta yazarın üretkenliğine vurgu yapılmış, ancak sık sık değişen fikirlerine ve tutarlı bir dünya görüşünde karar kılamadığına da değinilmiştir. Yazarın birbiriyle tematik ve karakteristik düzeyde bağlantısı bulunan, "İnsan Meddücezri" başlığıyla, sekiz ciltlik bir roman dizisi yayımlamayı planladığı bilinmekle birlikte, bu dizinin yalnızca iki cildi elimize ulaşabilmiştir. Belki de roman sayısının azlığı nedeniyle, edebiyat eleştirmenleri Ülken'in romanlarına gerekli ilgiyi göstermemiş, yazarın romancılığı etraflıca değerlendirilmemiştir.**

Hilmi Ziya Ülken, yeni çağın destanı olarak gördüğü romanı "iç ve dış âlemlerin med ve cezrini bütün kompleksleri ve tezdalarile veren yeni destan" olarak tarif eder (Ülken, 1942: 141). *Yarım Adam* (1940) ve *Posta Yolu* (1940) adlarını taşıyan iki cilt, yazarın bireyi ve toplumu etkileşim içinde ele aldığını, roman türü üzerine hayli kafa yordüğünü, geleneksel biçim ve içerik kalıplarından uzak durmaya çalışarak toplumsal davalar uğruna zaman zaman hiçe sayılan iç çatışmalara ve iç dünyalara önemli oranda yer verdiğini göstermeye yeter. Bireysellik ile toplumsallığın birbirini eşit ölçüde etkileyen unsurlar olduğunu düşünen Ülken, öyle görünüyor ki romanlarında da bu diyalektik ilişkiyi gösterme gayretindedir:

Çünkü artık ne cemiyetten başlayıp ferde ne de fertten başlayıp cemiyete doğru gitmek mümkün olmayıp ancak tefriki gayri kabil bir karşılıklı tesir zinciri olan "fert-cemiyet" münasebeti dahilinde ve bunun en yüksek, en insani eseri olan, "şahsiyet" meselesi vasıtasile ve ondan her iki kutba doğru intikal etmek doğru olacağı anlaşılacaktır. (Ülken, 1998: 171)

Bu yazıda, Ülken'in iki romanındaki aşk ilişkileri, bu romanlardaki erkek karakterler odağında ele alınacak, romanlar birey-toplum çatışması ve etkileşimi bağlamında incelenecektir.

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi.

** Bu romanlar hakkında yazılmış tek yazı Rauf Mutluay'ın "Hilmi Ziya Ülken'in Roman Dünyası: 'İnsan Meddücezri'" yazısıdır. (*Sosyoloji Konferansları Dergisi*, s.17, 1979)

1. Muhteşem Erkeğin Çöküşü: “Arza İndiren Darbeler”

Roman tekniği açısından çağdaşı Peyami Safa'nın gerisine düşse de, onunla benzer endişelere sahip olan, hemen hemen aynı meseleler etrafında dönüp dolaşan Hilmi Ziya Ülken'in *Posta Yolu* romanında yarattığı karakter, yalnızca çekicilik anlamında değil, iradesi, hırsı, fiziksel gücü ve sağlıklı olmasıyla da romanın büyük bir bölümünde “muhteşem erkek” görünümündedir. Çevresinin “yarım ilah” gözüyle baktığı Murat, orduya silah ve erzak yardımında bulunan bir komitacıdır. Arkadaşları kendisine “reis” diye hitap eder ve ondan epey çekinirler. Fikirlerle çok oyalanmayan eylem adamı Murat'ın “hayatında bir gün bozulmayan demir gibi bir sıhhati” vardır. Neriman adlı genç bir kadınla birlikte ancak Murat açısından bu ilişki pek de aşk olarak nitelenemez. Kadınlar onun için sadece bir eğlence ve oyalanma aracı gibidir.

İşgal döneminde pek çok tehlikeye girerek orduya erzak ve silah ulaştırmaya çalışan Murat'ın, eyleme olan inancının motivasyonu büyük oranda “kuvvetli olma” saplantısıdır ve bu uğurda gözünü kırpmadan cinayet işlemekten, en önde olmayı sürdürmek için kimi zaman dostlarını bile harcamaktan çekinmez. Sevmek ona göre “daima bir şeye erişmek ve onu aşmak” demektir. Hayat dediği oyunda ulaşmak ve aşmak için en cüretli hamleleri yapar ve niçin gittiğini düşünmeden sırf tehlikeden zevk alarak oynar (Ülken, 2014: 83). Bununla beraber, kendi nefsiyle mücadele içindedir. İçindeki “taşkın sevme açlığının” farkındadır ama onu daima öldürmeye çalışır. Onu duraklatacak, geri adım attıracak, kuvvetten düşürecek ve liderliğini sekteye uğratacak her duyguyu bastırmak, öldürmek zorundadır. Toplum içindeki gücü ve azminin en görünür işareti ve simgesi de “demir gibi sıhhati”dir.

Yüzme yarışında karşılaştığı Seniha'dan çok etkilenir ve aklının sürekli bu kıza kayması onu epey korkutur. Seniha, Murat'ın işkillendiği ve yok etmek istediği Halil Pertev'in kızıdır ama Murat bunu romanın sonuna kadar öğrenmez. Seniha, babasıyla kavga edip evden uzaklaştığı bir gün sandalla gezerken denize düşer ve Murat'ın ve arkadaşlarının Anadolu'ya silah ve cephane taşıdığı takadakiler tarafından kurtarılır. Seniha'nın geri dönmesi de mümkün olamadığından Murat ve arkadaşları ile bilmediği bir yolculuğa çıkmak zorunda kalır. Murat'ın gücünü fark ettikçe diğerlerinin “şeyh gibi bağlandıkları” bu adamın kuvveti Seniha'yı cezbeder: “Hayalindeki Murat, onun için şimdi bir halk kahramanıydı. İhtilallerin bayrağını taşıyan, hodkâmlığın [bencilliğin] bütün şeytanlarını içinde boğmuş bir feragat kahramanı. Güzelliği, cüreti ve ötekiler üzerindeki mutlak hâkimliği, her şey, onun bu yüksek vasfı yanında süs kalıyor” (Ülken, 2014: 85). Oysa Murat, büyük ölçüde, tam da bencilliğinin bir göstergesi olarak bu denli güçlü olma gayreti içindedir. “Ateşli bir millici” gibi görünse de, konuşmalarındaki hâkim ton milliyetçilik değil, “tek adam olma” hırsıdır. Kendini en güçlü hissettiği zamanlarda bile bunu bir “memleket meselesi” olarak sunmaz.

Seniha ile birlikte geçirdikleri zorlu günlerde birbirlerine gittikçe bağlansalar da, hem savaş ortamının fiziksel koşulları hem de Murat'ın kapalı ve dengesiz halleri nedeniyle samimi konuşmalar yapamazlar. Seniha Murat hakkında şöyle düşünür: “Bazen ne kadar hassas, bazen ne kadar haşın, bazı çocuk kadar açık, bazı iblis gibi gizli” (Ülken, 2014: 144). Seniha artık İstanbul'a dönmek istese de Murat yeni işleri nedeniyle dönmeyeceğini söyler. Bir gün “yeni iş aldım, gidiyoruz” diyerek eve geldiğinde gergin bir konuşma yaparlar ve sonunda Murat Seniha'yı bırakıp gider. Ancak artık “yüksek muhitlerde” eskisi gibi ilgi görmemeye başlayacak, her yerde yabancı gibi karşılanacaktır. Ordunun başarı kazanmaya başlaması ve ortamın değişmesi sonucunda Murat gözden düşmüş ve kendisini bu boşluğun içinde yapayalnız hissetmeye başlamıştır. Komitacı arkadaşları, “Bütün kabahat sende. Bizi boş yere oyaladın” diyerek olup bitenlerden Murat'ı sorumlu tutarlar.

Ordunun başarısına sevinmek yerine, söz konusu başarıda adının geçmiyor oluşuna sinirlenen Murat, tekrar güçlü ve heybetli lider konumuna yükseleceği hayaliyle yeni işler kovalamaya başlar. Ancak Seniha'dan da ayrılmasıyla hızla “anti-kahraman”laşmaya başlamış, romanın başındaki o heybetli figür yerini güçsüz ve aciz erkeğe bırakma yoluna girmiştir. Bu “ikbal krizi” beraberinde bir “erkeklik krizini” de getirecek, aşkı ve kadınları oyun gibi gören, erişilip aşılacak bir hedef olarak algılayan Murat'ın önce sağlığı bozulacak, ardından da Seniha'ya ciddi bir özlem duymaya başlayacaktır.

Önceleri, kendisine verilen posta işi için gittiği Maraş'ta tanıştığı doktor arkadaşıyla, işlerini aksatmadan vakit geçirir. Birlikte eğlenir ve gezerler: “İçki onların neşe kadar tabii mayalarıydı. Hemen buranın ağzına alışıp sohbet ettikleri olurdu. Kodoşlar bekleyedursun, para kuvvetiyle sahnedeki kızlar kaldırırlar, eve kapatırlar. Oturak alemi yaparlar. Yarı çıplak oyun oynatırlar. Sabahlara kadar zevk ederlerdi” (Ülken, 2014: 160). Adeta “kuyruğu dik tutmaya çalışan” Murat, kendisiyle gelmediği, “sessiz bir inatla” karşı koyduğu için Seniha'ya öfkeli ama özlemi de depreşmeye başlar: “Onu niçin arıyor? Birlikte olunca onulmaz bir düşman gibi gördüğü kadını ayrı düştüğü zaman neden böyle arıyor? Bir zaman siliniverip yine birden sessiz inadıyla görüldüğünü düşündükçe, şüphesiz hırsıyla istediği kadar içten içe ondan nefret

ettiğini anlıyordu” (Ülken, 2014: 175). Murat’ın Seniha’yla yaşadığı aşkta, arzu ile öfke arasında salınmasına neden olan şey, onu Neriman gibi dizlerinin üzerine çöktürememiş, kendisine bağımlı ve muhtaç kılamamış olmasıdır. “Hırsıyla istemek” ve “içten içe nefret etmek”, arızalı bir aşk ilişkisine ait duygusal ifadelerdir. Nihayetinde, Seniha’nın gidişiyle bıraktığı boşluğu fark eden Murat, bu boşluğu eğlence ya da işle kapatamayacağını anlar.

Yara alan erkekliği, “bir gün bile” bozulmamış olan sağlığının bozulmasıyla fiziksel açıdan da krize girer. Sıtmaya yakalanan Murat, hasta yatağında sürekli kendisiyle hesaplaşır. Seniha’yı “çıkılmaz yollar ortasında” bırakmış olduğu için, gururuna yenik düştüğü ve onu yüreğinden yaraladığı için vicdan azabı çeker. Fikirsiz eylemliliğinin, insanları basamak olarak kullanmış olmasının ve en yükseğe çıkma hırsının, felaketini hazırladığını anlar. Ama öte yandan, eğer birlikte olsalardı Seniha’nın kendisine en büyük kuvvet olacağını, hırslarını kırbaçlayacağını, “en büyük mesafelere açılmak için ona yorulmak bilmez bir kanat olacağını” (Ülken, 2014: 186) düşünerek aslında hâlâ o eski “her şeye hükmeden ben”inin büyüdüğünü gösterir. Murat Seniha’yı, yara alan ama yerinde duran “erkek kibriyle”, kaybettiği gücü kendisine geri versin, onu –kendisini hiçe sayarak– yükseltsin diye istemektedir. Humma nöbeti içinde yattığı hastanede, daha önce böylesi bir güçsüzlük yaşamamış olmanın verdiği öfkeyle Seniha’yı “affedilmesi imkânsız en büyük düşman” ilan eder (Ülken, 2014: 199). Murat’ın aşk ile nefret arasındaki bu keskin gidip gelişlerini “narsisizm” bağlamında düşünebiliriz:

Narsisistik kişilerin sadece kendilerini mi sevebildikleri sorulabilir. Bana göre mesele, yatırımın benliğe mi yoksa nesneye mi olduğu (...) değildir. Mesele yatırılan benlik türü arasındaki farklılıktır; benlik aşk ve nefreti aşkın egemenliğinde bütünleştirme kapasitesi taşıyor mu yoksa patolojik olarak şişirilmiş bir benlik mi söz konusudur? (Kernberg, 2003: 198)

Murat, ilişkilerinin başından beri aşkı ve nefreti aşkın egemenliğinden bütünleştirmekte zorluk çeker. Seniha onun taleplerini itaatkâr bir biçimde yerine getirmediği, kendi taleplerini öne sürdüğü için, şişirilmiş benliği ile ondan uzaklaşır ve onu bir süre yok sayar. Murat’ın kadınları oyun olarak görmesinin ve Seniha’dan önce hiçbir kadına bağlanamamasının arkasında derin bir narsisistik endişe yatıyor olabilir: “Narsisistik partner için hayat yalnız yaşanır, ötekine bağımlılık, bağımlılık için hem kıskançlık hem de şükran duyulduğu kabul edildiği müddetçe, korkulan bir şeydir; bağımlılık yerine ben-merkezli bir talepkârlık ve talepler karşılanmadığında ise ketlenme geçirilir” (Kernberg, 2003: 197). Murat’ın örgüt liderliğinin, kuvvetli eylem adamlığının yara alması ve ardından Seniha’nın “sessiz inadı” ve kendisiyle girdiği benlik mücadelesi, Murat’ın ketlenmesinin ve hızla bir anti-kahramana dönüşmesinin en temel nedeni gibidir.

Seniha bir tesadüf eseri Murat’ın hastalığını haber alır ve hâlâ süren sevgisiyle hemen yanına koşar. Murat Seniha’yı kendisini bile şaşırtacak derecede mutlulukla ve suçlulukla karşılar. Ancak bu kez de kendisinin Seniha tarafından sevmeye layık olmadığını düşünür: “Beni eğer bu da ıslah etmezse, başka neyle içimdeki yılanı boğacağım?” (Ülken, 2014: 217). Ruhundaki arızanın farkında olan Murat, Seniha’nın “sükûn içinde” onda en şiddetli hadiselerin yapmadığı etkiyi yaptığını düşünür. Seniha’nın feragati, vatan sevgisi ve sakinliği onu çarpmıştır. Artık ondan “Allahsız Meryem” olarak söz etmekte (Ülken, 2014: 22), onu üst düzeyde bir idealleştirmenin nesnesi haline getirmektedir. Seniha’nın karşısında büsbütün ezildiğini hissederek. Onunla olan ilişkisini ezme-ezilme, söz dinleme-söz dinletme ya da aşk-nefret ikilikleri etrafında algıladığı ve bu ikilikleri benliğinde bütünleştiremediği için acı içindedir. Üstelik geçmişle hesaplaşırken, memleket ve halk için hiçbir şey yapmamış olduğunun da farkındadır artık (Ülken, 2014: 228). “Arza indiren darbeler” gözünü açmış, “her şeyi bir yana bırakıp hakikati görme” isteği, o hakikat öncelikle kendisini yaralasa da, her türlü ihtirasının önüne geçmiştir.

Nükhet Sirman, “Kadınların Milliyeti” başlıklı yazısında Tanzimat sonrası yazılmış romanlarda erkeklerin hayal ettikleri kadınları şöyle tanımlar: “Bu erkeklerin bir de tahayyül ettikleri kadınlar vardır. Bunlar “lüks kadınlar” gibi bencil, “geleneksel” kadınlar gibi cahil olmayan kadınlardır. Okumuş, bilgisini vatani ve ailesi için kullanmayı bilen fedakâr ‘yeni kadınlardır’ bunlar” (Sirman, 2008: 237). Ülken, romanında bu “yeni kadın”ı yaratmış ancak karşısında konumlandığı Murat aracılığıyla, dönemin yalnızca kendi gücü ve heybetinin büyümesine kapılmış, eylemi düşünceden beslenmeyen, bencil “eylem adamı”nı eleştirmiştir. Murat’ın ruhundaki arıza, bu “yeni ideal kadın”la birlik olmaktansa tek taraflı ve yenilgiyle sonuçlanmaya mahkûm bir güç savaşına girmesine neden olmuştur.

Peyami Safa’nın *Bir Tereddüdün Romanı*’nda olduğu gibi bu romanda da uzun bir mağduriyet itirafı, “tereddüt tiradı” dikkat çeker: “Ya iki ateş arasında kalan, ya Araf’ın takır yolunda tereddüt ateşiyle kıvrananlar?.. En büyük arzuları en dar imkânlar içinde boğanlar? Ya, imkânsızın yanı başında, her an onu tadararak mahvolanlar? [...] Bir şeye inanmayan, sona kadar gidemeyen, daima tereddütler, yarım istekler

içinde kaybolan biz!" (Ülken, 2014: 234). Tüm bu hakikati görme anlarının sonucunda Murat, sattığı konağının parasını ihtiyacı olan yakınlarına dağıtır ve denize açıldığı takaya verilen uyarı işaretlerine aldırmadığından üzerine ateş edilir. Murat, Seniha'nın kendisinden daha güçlü olmasına katlanamayan narsisist bir kişilik olarak ölecektir. "Güçlü kadın" imajıyla karşılaştığında başlayan iktidar krizi, bu ideal kadını taşıyamayacak kadar ikiyüzlü olduğunu sezdiği an, doruk noktasında, intiharla son bulur.

2. "Musallat Olan Halk" ile Aşk Arasında Bir Yarım Adam

Hilmi Ziya Ülken'in ikinci romanı *Yarım Adam*'ın Demir'i ise, Murat'ın tam tersi bir kişiliğe sahiptir. Romanın başında "yarım ilah" olarak sunulan Murat'ın aksine, Demir romanın adından başlayarak "yarım adam" olarak tarif edilir. Ülken, Demir'i "kuruntulu insan" tanımlamasına örnek teşkil etsin diye yaratmış gibidir:

Kuruntu, kendini tanımamak demektir. İçindeki güce inanmamak demektir. Toplumun baskısını diyapazon gibi ruhunda bin defa büyüterek bir bardak suda fırtına çıkarmaktır. Gölgesinden korkmak ve kendi sesine anlam vermektir. Kuruntu, hayatına bir yatak kazamamak, tereddütler, kararsızlıklar içinde kalmaktır. Birlikten gafil olmak, fakat birliğe kurban gitmektir. Kadere inanmamak fakat kaderin elinde ezilmektir. (Ülken, 2004: 104)

Uzun süre Almanya'da iktisat eğitimi gördükten sonra 1919 sonbaharında İstanbul'a dönen Mehmet Demir, mütareke döneminin İstanbul'u karşısında hayli şaşkın ve ürkek durumdadır. Romanın başında, ailenin bazı miras işlerini halletmek üzere vapurla Bursa'ya gitmektedir. Vapurdayken, bir adam birdenbire öfkeli bir şekilde koşarak Demir'in yanından geçer. Bu sırada Demir'e sertçe çarpar ve onun can acısıyla sendelemesine neden olur. Demir'in bu "çarpilma" sonrasında aklından geçenler, onun karakterini ve memleketle karşılaştığı andaki ruh halini anlayabilmek için önemli bir ipucu sunar:

Bu kabalığı ihtar etmeyi düşündü. Fakat hareketini gecikmiş buldu. Arkasından gelen fısıltı ve gülüşmeleri duyunca öfkesi hiddete inkılap etti. Şimdi bütün bu kalabalık onunla eğleniyormuş gibiydi. Yüzüne birdenbire kan bastı. Bu hareketin altında ezilmemek için şiddetli bir mukabelede bulunmanın tam zamanı değil mi? Bununla birlikte hâlâ bir şey yapamıyordu: Herifin arkasından koşmak, kalabalığa yüklenmek veya sadece kamaraya çekilmek. (Ülken, 2012: 11)

Basit bir "saygısızlık" olayına bile tepki vermekten aciz görünen, bu acizlik neticesinde durumu "fazlasıyla" ciddiye alan Demir, "kararsız ve perişan"dır. Vermeyi düşündüğü tepkiler hep geç, atmaya planladığı adımlar daha en baştan gülünçtür. Bu sırada, kendisiyle aynı ortamda bulunan "bir Garplı kadın kadar tabii, fakat bir Hintli begüm gibi örtülü" bir genç kız, ansızın kalabalığa doğru ilerler ve "haşin bir tavırla hepsine çıkışır". Homurdananlar dağılmaya başlar ve genç kız "cesur bir delikanlı gibi emin adımlarla" (Ülken, 2012: 11) Demir'e yaklaşarak onunla konuşmaya başlar. Kız, verilmesi gereken tepkiyi vermiş, Demir genç kızla konuşup konuşmamayı düşünene kadar kızın kendisi gelip onunla konuşmaya bile başlamıştır. Bu kararlılık, aktiflik ve ne istediğini bilme hâli, kızın "cesur bir delikanlı"ya benzetilmesine yol açarken, Demir'i de, açıkça söylenmese de "kadınılaştırır". Demir'in, tanımadığını sık sık vurguladığı halkıyla ve aynı anda âşık olacağı kadınla karşılaşması, daha doğrusu "ilk çarpışması", sonraki çarpışmaların da habercisi gibidir.

Demir, sağlık bakımından da, Murat'ın aksine, pek zinde sayılmaz. Rengi daima sarıdır: "Çok defalar geceleyin bir nefes sıkışıklığıyla uyanır ve birçok hazır ilaçlarla buhranı geçirmeye uğraşarak saatlerce uykusuz kalırdı" (Ülken, 2012: 17). Daha romanın en başlarında, yurtdışında tahsil görmüş, yükselen milliyetçi ideolojinin umut bağladığı, aydın, aktif, sağlıklı, "çakı gibi" Türk erkeği olamayacağını sinyallerini verir. Uzun yıllardan sonra, tam da mütareke döneminde memleketine dönen Demir'in sağlıksızlığına ve pasifliğine yapılan vurgu, romanın başlığını da destekler niteliktedir. Demir, ismini yüklenemeyecek kadar zayıf ve "yarım" bir adam olarak, dönemin yükselen milliyetçilik ideolojisiyle el ele yürüyen "erkeklik" modelinden uzak bir adam olarak betimlenir.

Demir, Almanya'da yaşadığı yıllar boyunca kendi içine kapanmış, sosyal ortamlara girip çıkmamış, çekingen ve kararsız mizacı nedeniyle kadınlarla da yakınlaşmamıştır. Ruh halinin bir sonucu gibi görünen hastalıkları onu dermansız bırakmış, bu dermansızlık da onu daha çekingen ve güvensiz yapmıştır. Memleketine döndükten sonra "kararsızlık ve kuruntuyla harap olan ihtiraslarını bütün hızıyla yeniden hayata ve eşyaya sevk için" (Ülken, 2012: 57) yanmaktadır. Bu içinde alevlenen "yaşama arzusu", hem öğrendiği Batılı teoriyi yeni bir düzen arayışında olan memleketinde pratiğe geçirme arzusunun hem de düpedüz tensel arzulara karşılık gelmektedir. Demir bu arzular içinde çevresine açıklıkla bakarken Cemal ona şöyle der: "Anlıyorum! Garp'ta olduğu gibi kulüpler, sosyeteler arıyorsun. Beyhude!.. Burada insan yüzünü sen yalnız kahvelerde görebilirsin" (Ülken, 2012: 58). Demir, yalnızca "erkek" yüzü görebileceği kahvelerle

yetinmek niyetinde değildir. Arkadaşından ona bir “ev içi”, bir aile hayatı göstermesini ister. Cemal’in onu götürdüğü evde Demir’i bir sürpriz beklemektedir. Bursa’ya gelirken vapurda tanıştığı Nurinisa’nın, Demir’in kahvede gördüğü babası Kurdoğlu, ablası Fahriye ve onun eşiyle yaşadığı evdir burası. Eski bir gazeteci olan Kurdoğlu Bekir Bey, geçmişte gazete sahibi olmak için babasından kalan serveti batırmış, hâlâ o günlerin etkisinden çıkamamış bir adamdır. Kızlarının giyimine karışmadığı, çevrenin baskısına rağmen onları tercihlerinde özgür bıraktığı için, kasabanın ileri gelenleri tarafından sürekli eleştirilmektedir.

Çevre edinmesiyle birlikte Demir’in artan şevki ve heyecanı, anlatıcıyı tatmin etmekten uzak olacak ki o, Demir’in hâlâ tam anlamıyla yaşamadığını düşünür: “O henüz içinde bulunduğu hayatı yaşamıyor, hatta görmüyordu. İhtimal zihnini dolduran bu bir yığın işler yüzünden, etrafa bakmaya vakit bulamıyordu” (Ülken, 2012: 152). Gündelik olana bakmayı reddeden, şimdiki öteleyen bilinç; ona atfettiği olmamışlığı, gecikmişliği analiz etmeyi reddediyordu. İşte tam da bu yüzden “içinde bulunduğu hayatı yaşamıyor; yalnız onun kendine göre zengin bir hayalini” kuruyordu (Ülken, 2012: 153). Ama romancı o gündeliği kahve sahnelerinde gösterir okura. İdealist heyecanlarla yükselen okurun ayağını sertçe yere çarpmasına neden olur. Dönemin aydınlarının sıkça dile getirdiği “yokluk tespitleri”ni bu romanda da Demir’in ağzından sık sık duyarız. Şöyle der Demir: “Önümüzde öyle davalar var ki! Asıl eksik olan nedir biliyor musunuz? Toprak değil, para değil, hatta enerji değil. Fakat hepsinden önce sevmek ve inanmak! Hiçbir fikre sarılmıyoruz. Kendimizi hiçbir ideal için feda etmiyoruz. Bütün gücümüzle bağıracağımız da bu olmalı! Yazılarımızla halka ateş vermeliyiz” (Ülken, 2012: 153). Oysa Demir’in yazılarının okunduğu bol kahkahalı kahve sahneleri iç acısıyla şunu gösterir okura: Asıl eksik olan, yokluk tespitleriyle kendisini halkın üstünde konumlayan Demir’in insanını tanıma iradesi, arzudur. Dönemin Batı odaklı aydınları, çocuğunu sürekli “daha iyi” olan komşu çocuğu ile kıyaslayan anne-baba figürü gibidir; onu derinlemesine tanımak için iletişime geçmek yerine sürekli eksikliklerini öne çıkarır. Sonuç kaçınılmazdır: Halk, heyecan ateşiyle harekete geçmek yerine, “yarım adam”ı alaylarıyla küçümser.

Demir’in toplumla bağ kurma serüveni, aşk arayışı ile paralel bir seyir izler. Nur’dan hayli etkilenmiş olan Demir, bir gün kendisine kitap verme bahanesiyle kapısına gider. Demir’deki cinsel enerjinin kendini duyurduğu nadir sahnelerden biridir bu: “Hemen selamlaşp ayrılmaya hazırlanırken gözlerini onun kısa eteklik altında gözüken dolgun, çıplak bacaklarından bir türlü kurtaramıyordu” (Ülken, 2012: 112). Cinsel arzunun kendisini gösterdiği diğer bir sahnede ise Demir, Nur’un ablası Fahrünnisa’yı açık kalan oda kapısından izlemektedir ve gözünün firari hareketlerine hâkim olmak için etrafında vesileler” aramaktadır (Ülken, 2012: 120). Sirman, Tanzimat sonrası romanlara bakıldığında aşkın kutsallığı izleğinin hemen arkasından hangi aşkın kutsal olduğu, hangisinin tensel olarak nitelendirilerek dışlanması gerektiği sorununun gündeme geldiğini söyler. Bu tespit, Ülken’in romanları için de geçerli görünür. Sirman’a göre söz konusu romanlarda aşktan söz etmek bir anlamda arzuların, arzuların evcilleştirilmesinden söz etmek anlamına gelmektedir ve bu bağlamda ikili bir manevra göze çarpar: Bir yandan arzuyu tanımlamak, ama aynı anda bu arzuyu gemlenmesi gereken bir güç olarak görmek. Aşk yıkıcı da olabilir yapıcı da, bu yüzden başıboş bırakılmaz ve bu görev romancılar tarafından üstlenilir (Sirman, 2008, 237). Sürekli bastırılan cinsel arzu, toplumda var olabilme çabasını ketlerken, topluma yabancılaşmış olma durumu da arzularına sadık bir birey olma noktasında Demir’in ayağına dolanmaktadır.

Birlikte gazete çıkarmaya başladığı Kurdoğlu’nun kızı Nur’la uzaktan uzağa bir gönül ilişkisine giren Demir, içinde yaşadığı toplumsal gerçekliğe bakmadığı gibi, yaşadığı ilişkiyi de gerçekliği içinde analiz edemez. Nur, babasının kasabanın “kan emicisi” Hacı Toran’a olan borcu yüzünden istediği gibi okuyamamış, babası ve kardeşleriyle ilgilenmek zorunda kalmıştır. Genç kız, bitmek bilmeyen bu borcu ödemek için kozahane çapkınlığı ile kötü bir ün yapmış olan Frenk müdürün yanında “daktilo” olarak işe başlar. Aldatıldığından şüphelenen Demir, Nur’a her gün nereye gittiğini sorar ve Nur açıklama yapmak zorunda kalır:

Matbaasını kapattığı vakit, babamın Kâmil Efendi’ye [Hacı Toran] bir yığın borcu vardı. Onları hiçbir zaman ödeyemedi. İki sene evvel annemiz ölünce tesellisiz, kendini kahvelere, içki yerlerine verdi. [...] O sırada bir çocuk kadar zayıftı. Hıçkırıklarını tutamıyor, “Beni mahvediyorlar... Borçlarımı veremeyeceğim. Mahkemelerde sürüneceğimi bilmiyorlar...” diyordu. Ben de ağlıyordum. Ellerini öperek gözyaşları içinde bu borçları ödeyeceğime, onu kurtaracağıma yemin ettim. [...] Bu sıralarda bizi geçindirmek için ne yaptığını acaba evdekiler bir an olsun düşündüler mi? O zamandan beri hep onu takip ediyordum. Zavallı, ortadan kaybolduğu vakitler neler yapmıyordu! (Ülken, 2012: 211)

Büyük bir özveri ve fedakârlıkla babasını borçlardan kurtarmak için çırpınan Nur, ablası ve eniştesinin kendisini Hacı Toran’ın oğluya evlendirmek istediklerini, ama bu mümkün olsa bile Hacı Toran’ın kölesi olmaktan kurtulamayacaklarını anlatır. Demir’in sessizliğini, onun kendisini artık

istemediğine yorar, ancak Demir “nihayet”, “seni bir dakika gözümden ayırmam” diyerek ona sarılır ve yanında olduğunu hissettirir. Ama gerçekten “yanında” olabilecek iradeye sahip midir? Aradan birkaç gün geçtikten sonra Nur matbaaya akşam onun evine geleceğini bildiren bir pusula bırakır. Demir heyecanla Nur’u beklemektedir. Nur, hakkında yapılacak tüm çirkin yorumları hiçe saydığını, kendisi için önemli olanın babası ve Demir olduğunu önceki açıklamasında açıkça hissettirmesine rağmen, Demir’in zihninde “Bir başına eve gelmeye nasıl cesaret ediyor?” sorusu vardır (Ülken, 2012: 220). Hâlbuki Nur ile Demir’in tanışma sahnesinde gördüğümüz gibi, Nur dürüst ve cesur bir kızdır. Demir’in evine Nur yerine Hacı Toran’ın oğlu gelmiştir. Gerilimli bir konuşma sonunda, Demir’e Nur’un kozahane müdürünün metresi olduğunu ima eder. Bu olaydan sonra “hemen” kafası karışan Demir ciddi bir buhrana kapılır. Oysa Nur, çalışma nedenini, o sormadığı halde uzun uzun Demir’e anlatmış ve ondan her zaman yanında olacağı sözünü almıştı. Demir’se, henüz tanıdığı birinin sözüyle hemen altüst olacak, o söze hemen inanacak kadar zayıf iradeli ve gerçeklikten uzak bir adamdır. “Aylardır yendiğini zannettiği hastalık, bu sefer eskisinden büyük bir hızla” geri döner (Ülken, 2012: 228). Bitkin ve dermansız bir haldedir. Bu sırada kozahane grev patlak verir ve Cemal Nur’un soluk soluğa eve koştuğunu hemen onu bulması gerektiğini söyler Demir’e. Oysa Demir, “Yapamam” der, “ne sevmeye kuvvetim var, ne kin tutmaya...” (Ülken, 2012: 235). Aylardır şevkle halka ulaşmaya çalışan, insanlara “kuvvetli olun, kitleye gidin” diye öğütler veren Demir, aşkı söz konusu olduğunda da ilk engelde “iradesiz” ve “kaypak” davranmış, Nur’a verdiği destek sözünü tutmamıştır. İrade boyutunda kendini gösteren “yarım”lık, “olmamışlık” hali, hem halkıyla hem de aşkıyla kurduğu ilişkinin temel niteliğidir ve fiziksel anlamda “hastalık”, “kriz”, “buhran” olarak cisimleşir.

“Uyanış” bölümünün sonuna doğru, matbaada yangın çıkar ve Demir “hastalığından” matbaasını görmeye bile gidemez. “Nihaysiz hareket ihtiyacı ve hareket imkânsızlığı” içindedir (Ülken, 2012: 242). Hem siyasi yaşantısında hem de aşk ilişkisinde tutmayacağı sözler vermiş; kendisini ne birine ne diğerine bütünüyle vakfedememiştir. Bunun sonucu olarak inkâra sürüklenir ve “Hareketten nefret ederim” der; “Fikirden ötesi hezeyan! Kitle, imkân yok fikirden anlamıyor” sözleriyle yeni yeni tutuşmaya başlamış “kitleye yönelme arzusu”nu küllendirmeye çalışır. Bir süre inzivaya çekilir ve bu inzivanın sonucunda Cemal’e “artık kurtulduğunu” söyler. Yolunu değiştirecek ve solucanlar gibi sürünmektense, boş hayaller için ezilip gitmektense “şeytana” gidecek ve “en geniş manasıyla” yaşayacaktır. “Boş hayaletler için ezilip gitme[yecektir]” (Ülken, 2012: 245). Fikir ile yaşantı arasında bir seçim yapma zorunluluğu duyan Demir, bu ikisini bir türlü uzlaştıramaz.

Bir süre sonra Yunan polisleri Demir’i “ameleyi patron aleyhine teşvik eden makaleler yazma” ve matbaayı ateşe verme suçlamasıyla sorguya alırlar. Polislere söylendiğine göre, matbaada Demir’in tehlikeli evrakları vardır ve isyandan sonra basılacağından korkarak matbaayı yakmıştır. Demir suçlamaları şiddetle reddeder ancak yine de suçlu bulunur ve hapse atılır. Cemal hapishanede sık sık Demir’i ziyarete gelmekte ve ona Nur’u hatırlatmaktadır: “Sen yıkıldın! Hepsi sana cephe yapıyor. Nur, kendini onlara feda edecek. Fakat bu kızın ayaklarına kapanmalısın! Hayatını perişan ettin. Zihninde bir düğüm bıraktın, bunu çözmeden çekilmek istiyorsun. Oysa bugüne kadar yalnız senin için mukavemet ediyor; iftiralara, hakaretlere, sırf babasını kurtarmak ve seni kaybetmemek için katlanıyor” (Ülken, 2012: 264). Bu sözler üzerine Nur’un kendisini ziyaret etmesini bekleyen Demir, kardeşinin kendisini “derhal şehri terk etmek şartıyla” kurtardığını öğrenir ve Nur ile konuşma fırsatı bulamadan İstanbul’a dönmek zorunda kalır. “Uyanış” bölümü, akıllarda şu soruyu bırakarak sona ermiştir: “Uyanış” ifadesiyle kastedilen nedir? Kimin veya neyin uyanışıdır söz konusu olan? Ateşler içindeki memleketine yeni dönmüş ve halka karışmaya çalışan tecrübesiz, fikirleri, duyguları sık sık değişen, bir uçtan ötekine sürüklenen, aşk ilişkisinde de bu iradesizliği sergileyen bir adamın uyanışı mıdır bu? Eğer öyleyse “Bir Cemiyet” başlığını taşıyan üçüncü bölümde daha “uyanık”, daha tecrübeli ve daha iradeli bir Demir görmeyi bekleriz.

Demir İstanbul’a döndüğünde eski okul arkadaşlarıyla karşılaşır. Bir sosyalist grup olarak gazete çıkarmayı planlayan bu arkadaşlarına geçmişte mesafeli durmasına rağmen, şimdi onlarla birlikte çalışmaya karar verir. Niyazi’den aldığı bir mektup üzerine Nur’u daha çok düşünmeye başlayan Demir, bir taraftan da ocakta tanıştığı ve “o kadın değil, bir süs, bir oyuncak, bir gece eğlencesi” dediği Feriha Fikret’le cinsel yönü ağır basan bir ilişki yaşamaya başlar. Nur’u gerçekten sevip sevmediğini düşünürken, “belki de her zamankinden çok” sevdiğini hissettiği anda, Nur ona dönse dava arkadaşlarını yarı yolda bırakabileceğini fark eder. Üstünde durulmaya değer bir andır bu. Demir neden, bir an için bile olsa, bir aşk ilişkisiyle içinde bulunduğu siyasi dava hareketini birbirinin muadili görmektedir? Aşk ile siyasi mücadele birlikte yürüyemez mi? Demir, âşık olduğu kadının yerine bu mücadeleyi mi koymuştur? Peki, ama neden? Aldığı mektupta Niyazi, Nur’un içinde bulunduğu çaresiz durumu anlatmasına ve mektubu “mutlaka dönün ve onu kurtarın” diyerek bitirmesine rağmen, Demir Nur’un ona dönmesini beklemektedir. Sevdiği kadının yanında ol(a)mamış, onun verdiği mücadeleye kayıtsız kalmış Demir, yine hareketi, iradeyi, cesareti,

romanın başındaki vapur sahnesinde olduğu gibi, Nur'dan beklemektedir. Mektubu okuduktan sonra da kendisini yeniden Feriha Fikret'in kollarına atar.

Demir, adeta, Nur'a sahip olamamasının ruhunda açtığı yarığı Feriha Fikret'le, dava arkadaşlarıyla ve gazetesiyle doldurmaya çalışmaktadır. Feriha Fikret'le yaşadığı cinselliğin romanda yer almasının nedeni, yazarın "yarım adam" ifadesinde gizli "cinsel iktidarsızlık" imasını dışlama, bu imayı bertaraf etme çabası gibi görünmektedir. Öte yandan İstanbul'da "görünürde" şevkle ve "lüzumsuz bir taşkınlıkla" sarıldığı siyasi davanın, aşkın muadili olma ötesinde bir anlamı kalmaz. Ancak bu gerçeği idrak eder gibi olduğunda yine "ötekiler"ın yanına kaçarak kendisini kurtarır. Ancak kararları hep iradesizliğiyle yaralanacak, hareketleri sık sık çelişkiler yumağına dönecektir. Nur'u sevdiğini anladığı an Feriha'ya koşan Demir, halkın içinde bulunduğu koşulları fark ettiği, hakikati görmeye tahammül ettiği ve bu hakikatin hiç de sandığı gibi "çirkin ve kötürüm" olmadığını anladığı an, duygularına yenik düşerek yine Feriha'nın Şişli'deki davetine koşar. Bir İngiliz zabitanın de aralarında olduğu davetlilerle sabaha kadar aynı salonda bulunan Demir, "günahlarının ıstırabını duymadan zevk alıyormuş gibi bu manzarayı seyretmede inat eder" (Ülken, 2012: 305). Meclisten, Feriha'dan ve kendisinden öğrenerek orayı terk eder ve uykusuz, huzursuz bir gece geçirir.

Demir'in halka karışma arzusunun motivasyonu insanları anlamaya ya da onların dertlerine çare olmaya çalışmak değil, kendini unutmak, hiçbir zaman tam olarak sahip olmadığı benlik bilincini kitlede eritmektir. Tamamlanma arzusuyla çırpınan "yarım adam", onu "görünüşte" eyleme götürecek bu kararıyla, ona derin bir huzursuzluk veren diğer yarısından, tamamlanmasına bir türlü fırsat verilmeyen eksik benliğinden de kurtulacaktır.

Kitleye katılma kararını bildirmek için matbaaya, arkadaşlarının yanına koşan Demir, Bursa'da tanıdığı ve bütün kasabanın kanını emen Hacı Toran'ın, gazeteyi kapatmaları şartıyla arkadaşlarına para verdiğini ve arkadaşlarının bunu kendisinden gizlediklerini öğrenir. Bir başka "hakikatle karşılaşma ânı" yaşayan Demir, "mesele şurada, ne olduğumuzu unutmamız başka bir âlemin rüyasını görüyoruz" diyerek "kitleye karışma" hayallerinden derin bir çöküntüyle vazgeçer. Benlik mücadelesi içinde, ruhunu tamir etme gayesiyle verdiği "sahte" ama şevkli toplumcu kararlar anında yerle bir olur. Başka bir deyişle, Demir'in bu kararlardan vazgeçmek ve buhranlar içinde kıvrılmak için "her zaman" bir bahanesi vardır. Romanın başında arkadaşı Cemal'in seslendirdiği "tam adam" tarifi, ulaşılır gibi olduğu an yitirmeye mahkûm gibidir: "İçinizdeki ateşi söndürmeden, insanları tanyabiliyor musunuz? İşte o zaman size 'tam adam' diye bakacağım" (Ülken, 2012: 45).

Günlerce içinden geçen "tehlikeli fikirler"den kaçarak sokaklarda gezen Demir, son kez yazıhaneye uğrar ve kendisine gelen birikmiş mektuplar içinde, Nur'dan gelen mektubu görür. Nur, kocasından ayrılmak üzere olduğunu, mahkemeye başvurduğunu ve babasına döndüğünü yazmıştır. Kimseyle vedalaşmadan Bursa'ya döner ve Nur'u görme ümidiyle Kurdoğlu Bekir Bey'in evine gider. Ancak Nur kocasıyla barışmış ve evine dönmüştür. İlk gün, nostaljik bir hüznle Bursa'yı dolaşan Demir, yolda Niyazi Efendi ile karşılaşır. Bu halk adamının kinaye ve aşağılama dolu sözleriyle gittikçe ezilir ve tepesine dikilen köylü hayaleti bu kez Niyazi Bey'de somutlaşır. Demir'in tanımamaktan şikâyet ettiği, ancak tanımaktan çok yargılamakla, akıl vermekle oyalandığı "musallat halk" karşısına dikilmiş, onun nezdinde Türk aydınına bıçağı saplayıp kanırtmaktadır. "Hepinizden Allah razı olsun. Siz olmasanız halimiz nice olurdu? Bütün okumuşlar, zaten bizi düşünmüyor musunuz?". Demir'in yumuşatma girişimlerine prim vermeyen Niyazi'nin biriktirdikleri tükenecek gibi değildir:

Hiç bizi unutabilir misiniz? Sonra eklemek nereden çıkacak? Halkı tutmak için kendinize nereden mevzu bulacaksınız? [...] Hakkınız var! Size meraklı bir vaka lazım. Halkı heyecana vermek için tam yerinde bir felaket, acı bir mevzu... Korkmayın! Efendilerimize bunları her zaman vermeye hazırız. Binlercemiz kırılıp gideriz. Ne zarar var? Bu size yeni bir şeref kazandırır... Evet sizinle ne kadar övünsem az!.. Büyük adamlarsınız... Yazılarınızı dünya okur. Adınız her yerde söylenir! (Ülken, 2012: 338)

Türk aydınının körlüğü ve halka uzaklığı nispetinde, aşkta iradesizliğini ve "kaypaklığı"nu da ima eder halk adamı Niyazi. Demir'e Nur'u kocasından derhal kurtarması gerektiğini söyler. "Yüreğin yok mu Demir Bey? Nelerini aldı bu adam" diyerek Demir'i kızıştırmaya çalışır ve önüne silahı koyar. Hacı Toran'ın oğlunu, Nur'un kocasını öldürmesini ister Demir'den. Artık eylem vaktidir. Demir nasıl hiçbir şey yapmadan durabilmektedir? Niyazi, düşüncelerini önemsediği aydına, samimiyet buhranı içinde son sözünü söylemiştir. Bu buhran Demir'e de bulaşır ve acımasızca kendisine saldırmasına yol açar. Hilmi Ziya, roman tarihinde Türk aydınının en keskin özeleştirilerinden birini sunar okura. Demir dolayısıyla, kendisi de gerçeğin acımasız yükünü sırtlanarak payını alıyordu bu eleştiriden:

Bir şey yapamıyorum. Gölgeyden bile korkuyorum. Miskin, değersiz adamın biriyim. Bu delinin hakkı var! Yüzüme karşı acı acı bağırdığı için ona öfkelenim. Fakat yerden göğe kadar hakkı var! Hakikaten işe yaramaz bir tufeyliden başka neyim?.. Kendimi devaynasında görüyorum. Kafamın içindekini gerçek sanıyorum. Halka verdiğim öğütlerden hangisini yaptım? Hangi sözümü tuttum? Ortalığı sözle tehdit ettim. En küçüğünün karşısına çıkmadan ürküyorum... Belanın yerini gösterdim. Şimdi ondan günahım gibi ürküyorum! (Ülken, 2012: 343)

Demir, Nur'un evine gittiğinde henüz kocası gelmemiştir. Aralarında geçen konuşmada, Demir, daha önce siyasi yaşantısını aşkın muadili olarak gördüğünü itiraf eder: "Senden başka her şey benim için teselliydi". Demir bu sözü yalnızca Feriha ile yaşadığı ilişki için söylemiyordur. Daha önce satır aralarında defalarca hissettirdiği gibi, siyasi yaşantısı için de böyle düşünmektedir. Ancak Nur da Demir'in onu yalnız bıraktığı günleri unutmamıştır: "Beni büsbütün unuttuğunuzu pek iyi biliyorum. Zaten beni hiç düşünmediniz. Siz yalnız Faust olmak istediniz. Ben sizin küçücük Gretechen'iniz, kurban edilecek Margueritte'inizden başka neydim? Beni feda ettiniz" (Ülken, 2012: 348). Konuşmalarının ortasında Nur'un kocası, bir süre sonra da Hacı Toran gelir. Kimse kendilerine bakmazken Demir yazdığı pusulayı Nur'un eline sıkıştırır ve bir süre sonra da evden ayrılır. Ertesi gün Demir Nur'u dağ yolunda bekler ancak Nur gelmez. Kendisini götürecek olan şoför, Nur'un yazdığı mektubu Demir'e verir. Mektupta ne yazdığını öğrenemeyiz. Romanın sonunda, Demir kendisini bekleyen kamyonu biner ve Anadolu yaylasına, bir bilinmeze doğru yola çıkar.

Demir, aşkı sahiplenme iradesinden yoksun, en ufak bir engelde vazgeçmeye hazır karakteriyle siyasi yaşantısında da her türlü başarının uzağında bir adamdır. Fikirten eyleme, eylemden fikre salınışları arasında bir denge tutturamamış ve sevilmeye ihtiyacıyla çırpınırken, siyasi davasını da bu ihtiyacın yerine koymaya çabalamıştır. Dolayısıyla aslında, bir "dava"dan söz etmek de imkânsızdır. Kişisel arzuları ve sırtında hissettiği toplumsal görevleri birbirini ketler ve bu ketlenmeler her ikisini de sürekli boşa çıkarır.

Sonuç

Murat ve Demir, Hilmi Ziya Ülken'in eleştirel bir mesafe aldığı kahramanlar gibi görünseler de, romanlardaki özeleştirel ton dikkat çekicidir. Ülken, kendisini uzağında konumlamadığı bir perspektiften Türk aydınını yaylım ateşine tutar. Rauf Mutluay yazısında Demir için "Hilmi Ziya Ülken'in kendi özeleştireli ve gözlemlerini yüklenmiş kişidir" (Mutluay, 1979 :65) derken Kurtuluş Kayalı da "Hilmi Ziya bir anlamda *Posta Yolu*'nun Murat'ı, daha çok da *Yarım Adam*'ın Mehmet Demir Bey'idir" der. Kayalı'ya göre Ülken, "kendi düşünsel yönelimi konusunda olduğu gibi, şahsiyeti konusunda da sürekli bir hesaplaşma ve arayış içinde yaşamıştır" (Kayalı, 1994: 177).

Ülken, "yeni kadın"ı hayal etmiş, ancak bununla yetinmeyerek, bu kadınla birlik olacak ideal yeni erkeğin özelliklerini tersinden gösterme çabasına girmiştir. Bu "yeni adam" Murat gibi de Demir gibi de olmamalı, fakersiz eylem ya da eylemsiz fikir batağına saplanmamalıdır. Yazarın her iki romanının da "tam adamları", eylemsel sınırlarına rağmen, kadınlardır. Onun "tam adam" kategorisine girmeye hak kazanabilmek için erkeklerin bu kadınlara, bu kadınlarda cisimleşen, onlarla birlikte gelecek olan denge, irade ve güce ulaşmaları, onların sevme kapasitelerine erişebilmeleri gerekir. *Posta Yolu*'nun Murat'ı bir yandan içindeki sevme açlığını bastırırken, diğer yandan bu açlığı "en güçlü adam" olmaya yönelik "fakersiz" eylemleriyle dizginler; yarım adam Demir'e tüm yabancılığı ve iradesizliğiyle halkın içine atılınca bir halk ezgisi, girdiği camiden hızla çıktığında arkasından "lanet eden cemaat hayaleti" ve kırdan gezinirken kızgın bakışıyla tepesine dikilen köylü hayaleti musallat olur. Aşağılık kompleksleri, iradesizlik ve eyleme geçme beceriksizliği içinde, aşk ilişkisindeki kopuk iletişimi toplumla arasındaki ilişkide de sürdürür. Tanımadığı ve göremediği kadınla bir bütün olmak istedikçe eksikliği büyürken, tanımadığı ve göremediği halka karışmak istedikçe ondan daha da uzaklaşır.

KAYNAKÇA

- KAYALI, Kurtuluş. *Türk Düşünce Dünyası*, Ankara: Ayyıldız Yayınları.
KERNBERG, Otto (2003). *Aşk İlişkileri*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
MUTLUAY, Rauf (1979). "Hilmi Ziya Ülken'in Roman Dünyası: 'İnsan Meddücezri'", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S. 17, s. 56-70.
SİRMAN, Nükhet (2008). "Kadınların Milliyeti", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 237.
ÜLKEN, Hilmi Ziya (1942). *Şeytanla Konuşmalar*, İstanbul: Ülkü Matbaası.
ÜLKEN, Hilmi Ziya (1998). *İnsani Vatandaşlık*, İstanbul: Ülken Yayınları.
ÜLKEN, Hilmi Ziya, (2004). *Aşk Ahlakı*, İstanbul: Dünya Aktüel.
ÜLKEN, Hilmi Ziya (2012). *Yarım Adam*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
ÜLKEN, Hilmi Ziya (2014). *Posta Yolu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.